

УДК 612.313:577.352.468

ДЕПОКЕРОВАНИЙ ВХІД Ca^{2+} У СЕКРЕТОРНІ КЛІТИНИ СЛИННИХ ЗАЛОЗ ЛИЧИНКИ *Drosophila melanogaster*

Т. І. Чорна^{1,2}, Г. Хасан², В. В. Манько¹

¹Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Грушевського, 4, Львів 79005, Україна
e-mail: tanya0104@yandex.ru; vvmanko@gmail.com

²Національний Центр Біологічних Наук,
Тата Інститут Фундаментальних Досліджень, м. Бангалор, Індія

З використанням конфокальної мікроскопії зареєстровано депокерований вхід Ca^{2+} у секреторні клітини слинних залоз личинки лінії *Drosophila melanogaster*, яка селективно експресує Ca^{2+} -сенсор G-CaMP1.6. Для вивільнення іонів Ca^{2+} із внутрішньоклітинних депо використовували Ca^{2+} -іонофор іономіцин або блокатор Ca^{2+} -помпи ендоплазматичного ретикулуму тапсигаргін. Додавання цих речовин до безкальцієвого середовища спричиняло незначне і нетранзйентне зростання концентрації цитозольного Ca^{2+} у секреторних клітинах. Внаслідок збільшення позаклітинної концентрації Ca^{2+} до 2 ммоль/л відбувалося значне зростання рівня цитозольного Ca^{2+} в обох випадках. Але за використання іономіцину зростання цитозольного Ca^{2+} у всіх випадках було транзйентним, причому Ca_6^{2+} -індуковані Ca^{2+} -транзйенти від різних клітин фрагмента залози були синхронними і зумовлювались, очевидно, як активацією депокерованого входу Ca^{2+} , так і його надходженням із позаклітинного середовища внаслідок іонофоретичного обміну. У разі спустошення депо тапсигаргіном збільшення позаклітинної концентрації Ca^{2+} у частині клітин спричиняло швидкі транзйенти цитозольного Ca^{2+} , у частині – повільні транзйенти, які змінювались нетранзйентним зростанням рівня цитозольного Ca^{2+} , а в частині – лише нетранзйентне зростання рівня цитозольного Ca^{2+} . Такі відмінності Ca_6^{2+} -індукованих Ca^{2+} -транзйентів у різних клітинах за використання тапсигаргіну зумовлені, мабуть, тим, що у їх генеруванні беруть участь не лише депокеровані Ca^{2+} -канали, а й інші Ca^{2+} -транспортувальні системи плазматичної мембрани і внутрішньоклітинних органел.

Ключові слова: секреторні клітини, слинні залози, депокерований вхід Ca^{2+} , Ca^{2+} -транзйенти, іономіцин, тапсигаргін, *Drosophila melanogaster*, конфокальна мікроскопія.

ВСТУП

В електрично незбудливих клітинах надходження іонів Ca^{2+} є необхідним для регулювання багатьох процесів, зокрема експресії генів, росту клітин і їх проліферації, екзоцитозу, апоптозу тощо. Основним шляхом надходження Ca^{2+} у ці клітини, як вважають, є депокерований, або ємнісний [20], при якому спустошення внутрішньоклітинних депо Ca^{2+} активує Ca^{2+} -канали плазматичної мембрани [23]. Значним поштовхом у з'ясуванні механізмів регулювання цих каналів і ролі у різноманітних фізіологічних процесах було нещодавнє відкриття важливих компонент депокерованого входу Ca^{2+} – білків Stim [12, 25] та Orai [7].

Stim (stromal interacting molecule) – це трансмембранний білок, який відіграє роль своєрідного Ca^{2+} -сенсора ендоплазматичного ретикулулу. Причому у *Drosophila melanogaster* експресується тільки один ген *Stim*, тоді як у ссавців – два (*Stim1* і *Stim2*) [23].

Трансмембранний білок Orai є компонентом Ca^{2+} -каналу плазматичної мембрани, який активується вивільненням Ca^{2+} із депо (CRAC-каналу). У *Drosophila* він кодується геном *olf186-F* [25], а у людини три ізоформи цього білка (Orai1, Orai2, Orai3) кодуються трьома генами – *TMEM142A*, *TMEM142B*, *TMEM142C* [9].

Попередніми дослідженнями із використанням генспецифічних праймерів було показано експресію гена *olf186-F* у слинних залозах личинки *Drosophila* [4]. Це може свідчити про важливе значення депокерованого входу іонів Ca^{2+} у секреторних клітинах слинних залоз личинки дрозофіли для підтримання Ca^{2+} -гомеостазу. Проте необхідно отримати функціональне підтвердження цього припущення, що було основною метою наших досліджень із застосуванням методів конфокальної мікроскопії.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Дослідження проведені на слинних залозах личинок лінії *Drosophila melanogaster*, яка селективно експресує Ca^{2+} -сенсор – G-CaMP1.6 у секреторних клітинах. Для цього провели таке схрещування:

♂ C155 Gal 4 × ♀ UAS-G-CaMP1.6.

G-CaMP1.6 [18] – це вдосконалений класичний G-CaMP, до складу якого входить молекула білка cрGFP, кальмодулінзв'язуючий пептид M13 (фрагмент кінази легкого ланцюга міозину) та кальмодулін [17]. Його флуоресценція є у 40 разів вищою завдяки, головним чином, підвищенню квантового виходу. G-CaMP1.6 експресується у цитоплазмі, володіє порівняно із класичним G-CaMP вищою афінністю до іонів Ca^{2+} ($K_d=146$ нмоль/л, коефіцієнт Хілла – 3,8, $F_{\text{max}}/F_{\text{min}}=4,9$) та меншою чутливістю до рН середовища [18].

Дрозофілу вирощували на стандартному поживному декстрозному середовищі при температурі 22–25°C. Слинні залози виділяли із личинок третього вікового періоду у розчині, що містив (ммоль/л): NaCl – 150, KCl – 5, CaCl_2 – 1, MgCl_2 – 1, HEPES – 20, сахароза – 3,55; рН 7,2. В експериментах також використовували безкальцієвий розчин, у якому 1 ммоль/л CaCl_2 еквімолярно заміняли на MgCl_2 і додавали EGTA до кінцевої концентрації 1 ммоль/л. Для інгібування Ca^{2+} -помпи ендоплазматичного ретикулулу використовували тапсигаргін (Sigma) у концентрації 10 мкмоль/л. Пасивне спустошення внутрішньоклітинних депо викликали також використанням 10 мкмоль/л іономіцину (Sigma).

Після виділення слинні залози поміщали у чашки Петрі з вихідним або безкальцієвим розчином і закріплювали їх у штативи інвертованого мікроскопа (Olympus, Japan).

Ca^{2+} -залежні зміни флуоресценції білка G-CaMP1.6 після обробки слинних залоз іономіцином і тапсигаргіном досліджували за допомогою конфокального лазерного скануючого мікроскопа Olympus Fluoview1000 (Olympus, Japan), використовуючи об'єктив 10×/NA 0.4, або Yokogawa spinning disc – Andor&Olympus (Yokogawa/Andor/Olympus, Japan) зі застосуванням об'єктива 20×/NA 0.7. В обох випадках як джерело збуджуючого світла (довжиною 488 нм) використовували багатохвильовий аргонний лазер. Довжина хвилі флуоресцентного випромінювання була у межах 510–520 нм.

Протягом кожного з експериментів у полі зору фокусували ділянку залози, що складалася приблизно із 10–15 клітин, і сканували її у часі: 3–5 хв – у контролі, а після додавання іономіцину, тапсигаргіну або CaCl_2 – ще 20 хв. Результати отримали у вигляді серії зображень сфокусованого фрагмента залози зі змінами її флуоресценції протягом усього часу. Загальний час інкубування не перевищував 45 хв. Кожний експеримент серії повторювали 3–7 разів.

Аналіз отриманих зображень проводили з використанням програмного забезпечення FV10-ASW1.3 (для Olympus Fluoview1000) та Andor iQ1.8.1 (для Yokogawa spinning disc – Andor&Olympus), беручи до уваги інтенсивність флуоресценції як від фрагмента залози, так і від окремих клітин.

Для того, щоб з'ясувати природу висхідної і низхідної частин піку, отриманого внаслідок заміни вихідного безкальцієвого розчину Ca^{2+} -вмісним, ми порівняли швидкість його наростання і спадання. Для розрахунку швидкості наростання і спадання транз'єнта амплітуду його висхідної або низхідної частини (в ум. од.) ділили на її тривалість (у с).

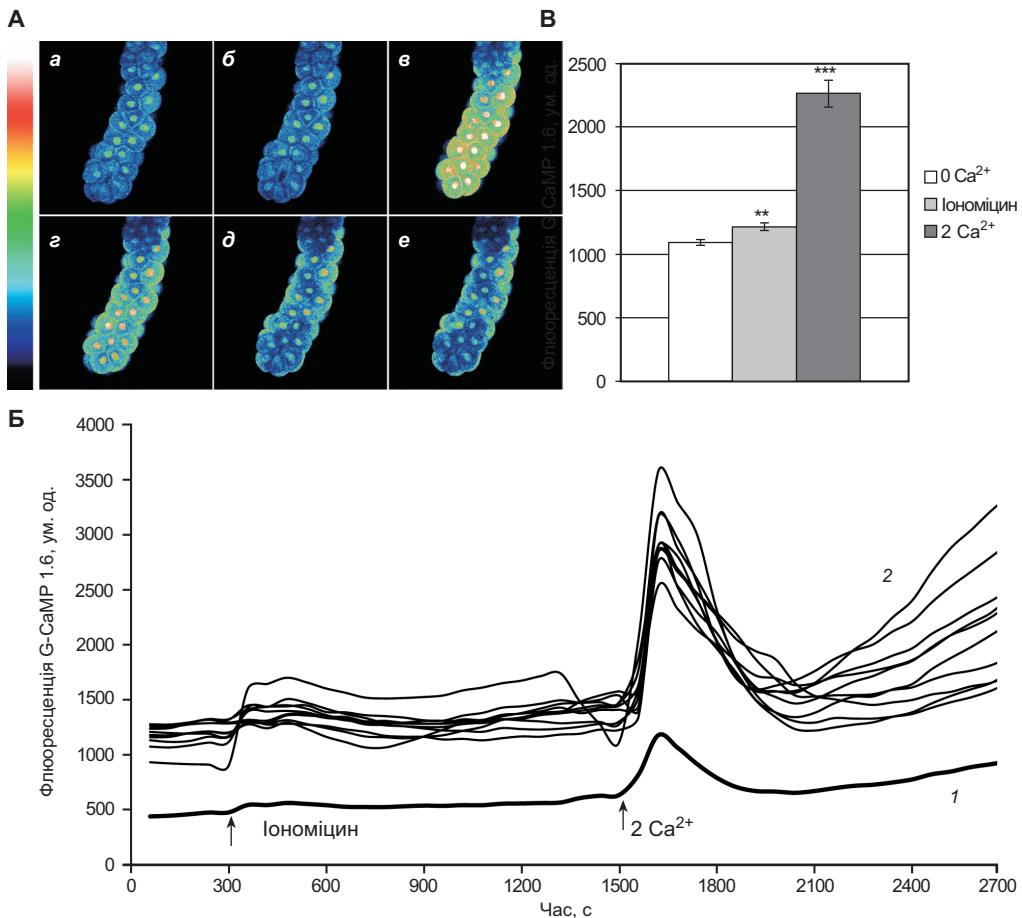
Статистичне опрацювання даних здійснювали з використанням програмного пакета для персональних комп'ютерів *Microsoft Excel*, достовірність змін визначали за t-критерієм Стюдента.

РЕЗУЛЬТАТИ І ЇХНЕ ОБГОВОРЕННЯ

Методичним підходом для активації депокерованого входу Ca^{2+} у клітини є спустошення його внутрішньоклітинних депо [19]. Цього можна досягнути різними шляхами:

- 1) фізіологічно – за рахунок підвищення рівня інозитол-1,4,5-трифосфату (IP_3) [20], або
- 2) шляхом його пасивного спустошення – з використанням інгібіторів активного транспорту Ca^{2+} в ендоплазматичного ретикулум тапсигаргіну, циклопіазонієвої кислоти чи 2,5-тетра-бутилгідроксисініону [19].

Ca^{2+} -іонофори, зокрема A23187 та іономіцин, також можуть бути використані з метою пасивного спустошення внутрішньоклітинних депо Ca^{2+} , хоча спричинюють надходження іонів Ca^{2+} у клітину і через плазматичну мембрану за принципом електронейтрального $\text{Ca}^{2+}/2\text{H}^+$ -обміну [6]. Іономіцин з цією метою було використано у багатьох незбудливих клітинах: в ацинарних клітинах підшлункової залози мишей [10], у лінії клітин молочної залози та клітин раку підшлункової залози, базофільної лейкемії щурів [3] і в HeLa-клітинах [5]. Тому на першому етапі ми зосередили свої зусилля на дослідженні можливості використання іономіцину для спустошення внутрішньоклітинних депо секреторних клітин слинних залоз личинки *Drosophila*. Для цього слинні залози личинки спочатку інкубували у безкальцієвому середовищі протягом 5 хв, після чого їх обробляли іономіцином. Інкубування продовжували ще 20 хв, одночасно скануючи сфокусовану ділянку однієї з них. На рис. 1, Б представлено зміну інтенсивності флуоресцентного сигналу, отриманого від фрагмента залози (1) та окремих клітин цього фрагмента (2) до і після обробки іономіцином.

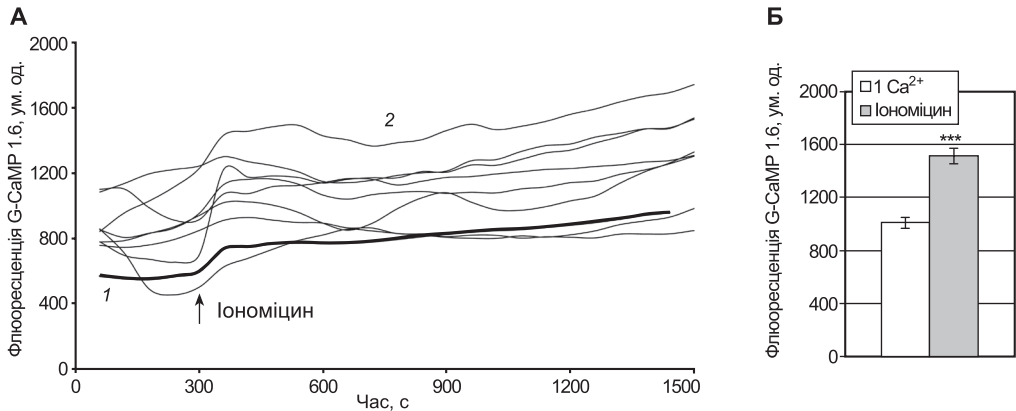

Рис. 1. Активация депокерowanego входу Ca^{2+} у секреторні клітини слинних залоз личинки *Drosophila melanogaster* за використання іономіцину: **A** – конфокальні фотографії фрагмента залози (а – у контролі; б – після обробки іономіцином; в, з, д, е – після збільшення $[\text{Ca}^{2+}]_e$ до 2 ммоль/л); **Б** – Ca^{2+} -сигнали, зареєстровані від цього фрагмента (1) і його 10-ти окремих клітин (2); **В** – зміна вмісту цитозольного Ca^{2+} у секреторних клітинах за дії іономіцину і збільшення позаклітинної $[\text{Ca}^{2+}]_e$; $[\text{Ca}^{2+}]_e = 0$ і 2 ммоль/л відповідно, $[\text{іономіцин}] = 10$ мкмоль/л; ** – різниця порівняно з контролем достовірна з $P < 0,01$; *** – з $P < 0,001$, $n = 30$

Fig. 1. Activation of the store-operated Ca^{2+} entry into the secretory cells of *Drosophila melanogaster* larval salivary glands under the use of ionomycin: **A** – confocal images of gland's region (a – in control; б – after ionomycin treatment; в, з, д, е – after increase of $[\text{Ca}^{2+}]_e$ to 2 mmol/l); **Б** – Ca^{2+} -signals, registered from this portion (1) and from its 10 cells separately (2); **В** – change of the cytosolic Ca^{2+} content in the secretory cells under the influence of ionomycin and increase of extracellular $[\text{Ca}^{2+}]_e$; $[\text{Ca}^{2+}]_e = 0$ and 2 mmol/l respectively, $[\text{ionomycin}] = 10 \mu\text{mol/l}$; ** – difference is significant compare to the control with $P < 0,01$; *** – with $P < 0,001$, $n = 30$

Як видно, внаслідок аплікації іономіцину спостерігається статистично достовірне ($n = 30$, $P \leq 0,01$), але незначне і нетранзйентне підвищення флуоресценції від $1089,55 \pm 26,35$ до $1212,67 \pm 31,48$ ум. од., тобто на 11% (рис. 1, В). Це підвищення інтенсивності флуоресценції свідчить про незначне збільшення цитозольної концентрації іонів Ca^{2+} . Причому таке іономіциніндуковане зростання цитозоль-

ної концентрації Ca^{2+} є наслідком, на нашу думку, вивільнення цих іонів із внутрішньоклітинних депо, оскільки у позаклітинному середовищі їх не було. Це припущення підтверджується тим, що за збільшеної позаклітинної концентрації Ca^{2+} до 1 ммоль/л іономіцин викликав суттєвіше підвищення ($n = 26$, $P \leq 0,001$) вмісту цитозольного Ca^{2+} – на 49% (рис. 2, А і Б). У цьому випадку індуковане іономіцином зростання флуоресценції, зареєстрованої від фрагмента залози, теж було нетранзійентним. Більше того, протягом 20 хв рівень цитозольного Ca^{2+} поступово підвищувався (рис. 2, А).

Рис. 2. Іономіциніндуковані зміни рівня цитозольного Ca^{2+} у секреторних клітинах слинних залоз, інкубованих у Ca^{2+} -вмісному середовищі: **А** – Ca^{2+} -сигнали, зареєстровані від фрагмента залози (1) та його 8-ми окремих клітин (2); **Б** – зміна вмісту цитозольного Ca^{2+} у секреторних клітинах за дії іономіцину; $[\text{Ca}^{2+}]_e = 1$ ммоль/л, $[\text{іономіцин}] = 10$ мкмоль/л; *** – різниця порівняно з контролем достовірна з $P < 0,001$, $n = 26$

Fig. 2. Ionomycin-induced changes of cytosolic Ca^{2+} level in the secretory cells of salivary glands, incubated in the Ca^{2+} -containing medium: **A** – Ca^{2+} -signals, registered from gland's region (1) and from its 8 cells separately (2); **B** – change of the cytosolic Ca^{2+} content in the secretory cells under the influence of ionomycin; $[\text{Ca}^{2+}]_e = 1$ mmol/l; $[\text{ionomycin}] = 10$ $\mu\text{mol/l}$; *** – difference is significant compare to the control with $P < 0,001$, $n = 26$

Цікавим є те, що інтенсивність флуоресцентного сигналу окремих клітин фрагмента залози дещо відрізняється. В одних випадках спостерігається виражене зростання інтенсивності флуоресценції, в інших – її підвищення спочатку змінюється зниженням, після чого простежується поступове зростання інтенсивності. Очевидно, це пов'язано з поступовим розчиненням іономіцину в мембранах; спочатку – у плазматичній мембрані, внаслідок чого іони Ca^{2+} можуть транспортуватись у цитозоль чи позаклітинне середовище за градієнтом концентрації. Згодом іономіцин вбудовується у внутрішньоклітинні мембрани, що спричиняє вивільнення депонованого Ca^{2+} у цитоплазму клітин.

Для активації депокерованого входу Ca^{2+} у секреторні клітини, оброблені іономіцином, збільшували його позаклітинну концентрацію до 2 ммоль/л. Внаслідок цього спостерігали суттєве статистично достовірне ($n = 30$, $P \leq 0,001$) і транзійентне підвищення флуоресценції на 86% (рис. 1, В). Варто зазначити, що у цій серії дослідів відповідь як від фрагмента залози, так і від окремих клітин цього фрагмента мала однакову динаміку, що свідчить про синхронність процесу у всіх клітинах.

Середньоарифметична тривалість транзєнта, розрахована вїд 30-ти клїтин, становила $378,0 \pm 25,2$ с. Швидкїсть його наростання ($15,3 \pm 1,49$ ум. од./с) виявилася статистично достовїрно ($n = 30, P \leq 0,001$) бїльшою на 80% вїд швидкостї спадання транзєнта ($3,06 \pm 0,26$ ум. од./с), що свїдчить про пасивний характер входу Ca^{2+} у клїтини; низхїдна частина піку вїдображає, мабуть, активне транспортування Ca^{2+} у внутрїшньоклїтиннї депо.

Ми припускаємо, що висхїдна частина Ca^{2+} -транзєнта пов'язана як з активацїєю депокерованих Ca^{2+} -каналїв плазматичної мембрани, так і з надходженням іонїв Ca^{2+} у клїтину з позаклїтинного середовища за участю $\text{Ca}^{2+}/2\text{H}^{+}$ -обмїну. Низхїдна частина цього піку може бути зумовлена, в першу чергу, депонуванням Ca^{2+} у матриксї мїтохондрїй, якї, як вїдомо, вїдїграють важливу роль у регуляцїї депокерованого входу Ca^{2+} у клїтини [8]. Слїд зауважити, що пїсля спадання Ca^{2+} -транзєнта спостерїгається вторинне пїдвищення флуоресценцїї, можливою причиною чого є пасивне вивільнення депонованого Ca^{2+} (з ендоплазматичного ретикулуку і/або мїтохондрїй) внаслїдок поступового розчинення іономїцину у внутрїшньоклїтинних мембранах протягом тривалого часу інкубування.

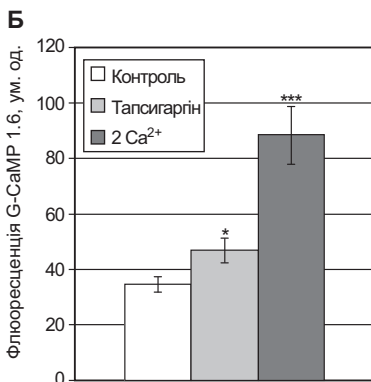
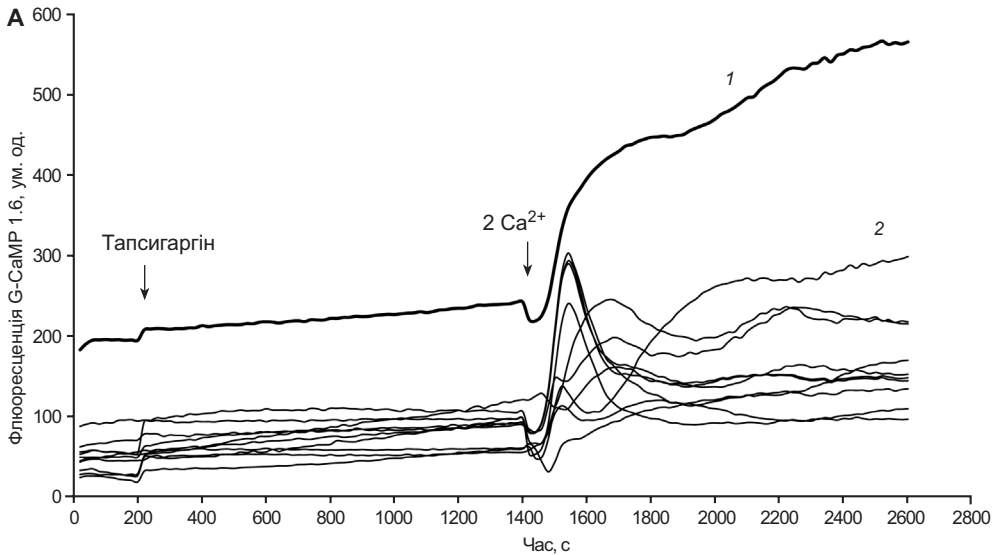
Бїльш адекватним засобом для активацїї депокерованого входу іонїв Ca^{2+} у клїтини є використання селективних блокаторїв Ca^{2+} -помпи ендоплазматичного ретикулуку. Тому у подальших серїях дослїджень ми спустошували внутрїшньоклїтинне депо Ca^{2+} тапсигаргїном, застосувавши конфокальний мїкроскоп Yokogawa spinning disc – Andor&Olympus, основною перевагою якого є висока швидкїсть сканування, що дає змогу чїткїше простежувати швидкї Ca^{2+} -сигнали.

З'ясувалося, що за дїї тапсигаргїну у концентрацїї 10 мкмоль/л на слиннї залози, інкубованї у безкальцїєвому середовищї, рївень флуоресценцїї статистично достовїрно ($n = 51, P \leq 0,05$) нетранзїєнтно пїдвищувався на 35% (рис. 3, А і Б). За меншої концентрацїї тапсигаргїн не спричиняв значимих змїн цитозольного Ca^{2+} . Тому у подальших дослїдженнях з метою пасивного вивільнення іонїв Ca^{2+} з депо використовувався специфїчний інгїбітор Ca^{2+} -помпи мембрани ендоплазматичного ретикулуку у такїй досить таки високїй концентрацїї.

На вїдмїну вїд цього, збїльшення позаклїтинної концентрацїї Ca^{2+} у всїх випадках спричиняло транзїєнтне зростання рївня флуоресценцїї – в середньому на 89% ($n = 51, P \leq 0,001$; рис. 3, Б). Але цї транзїєнти, слїд зазначити, мали складний характер і суттєво вїдрїзнялися за своїми часовими й амплїтудними параметрами на вїть у межах однїєї залози (рис. 3, А). Зокрема, у 4 клїтинах з 10-ти цей Ca^{2+} -сигнал був представлений швидким транзїєнтом, тривалїсть якого становила приблизно 360 с. В інших трьох випадках Ca^{2+} -сигнал мав хвилеподїбний характер протягом часу реєстрацїї – повільний транзїєнт змїнювався менш вираженим, практично нетранзїєнтним пїдвищенням флуоресценцїї. Амплїтуда повільного транзїєнта була меншою, нїж амплїтуда швидкого транзїєнта у вищезгаданих 4-х клїтинах. У інших 3-х клїтинах спостерїгалася поступове в часї зростання рївня цитоплазматичного Ca^{2+} .

Унаслїдок сумациї швидких і повільних транзїєнтїв вїд рїзних клїтин Ca^{2+} -сигнал, зареєстрований вїд фрагмента залози, має виражене плато (тривалїстю 60 с). Вторинне пїдвищення флуоресценцїї вїд фрагмента залози є вїдображенням послїдовної сумациї нетранзїєнтних пїдвищень флуоресценцїї, зареєстрованих вїд поодиноких клїтин.

Цїкаво, що за вїдсутностї тапсигаргїну внаслїдок замїни безкальцїєвого Ca^{2+} -вмїсним розчином рївень флуоресценцїї статистично достовїрно ($n = 30, P \leq 0,001$)

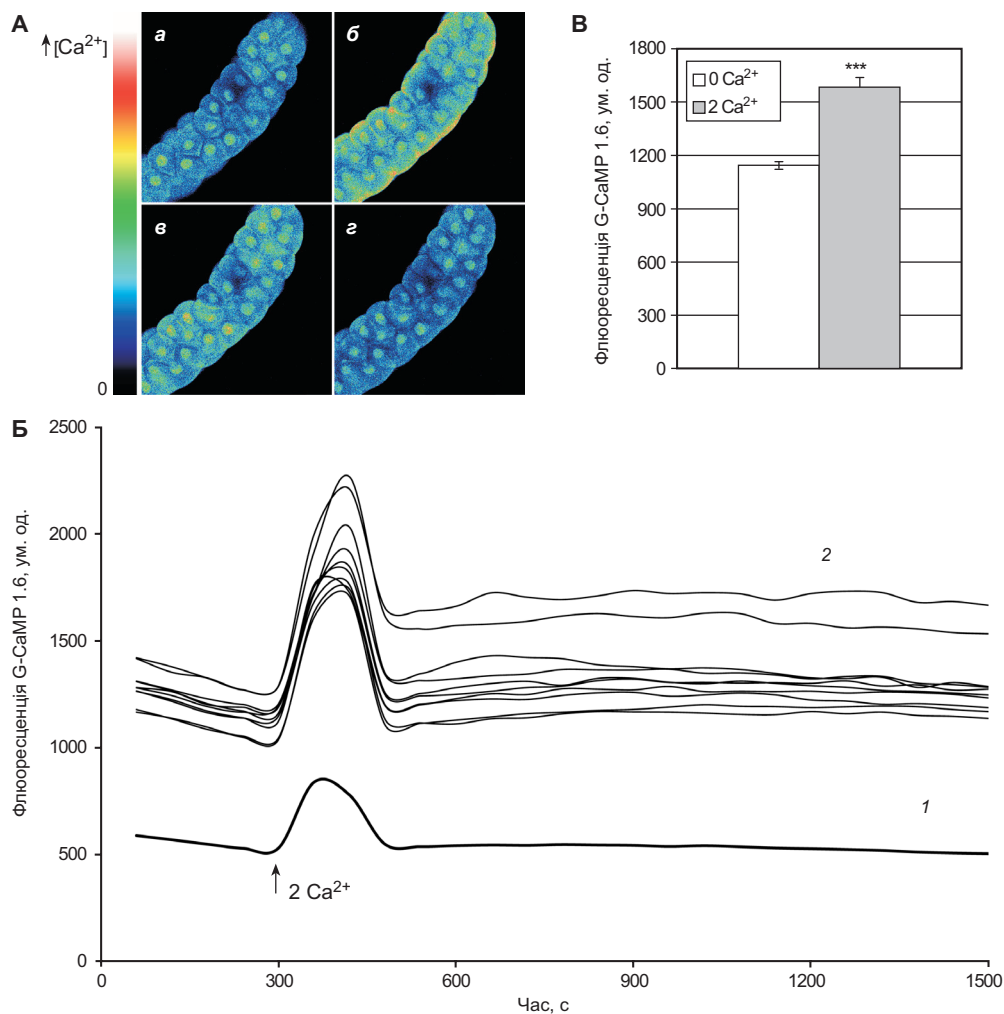

Рис. 3. Активація депокерованого входу Ca^{2+} у секреторні клітини за використання тапсигаргину: **А** – Ca^{2+} -сигнали, зареєстровані від фрагмента залози (1) та його 10-ти окремих клітин (2); **Б** – зміна вмісту цитозольного Ca^{2+} у секреторних клітинах за дії тапсигаргину і збільшення позаклітинної $[\text{Ca}^{2+}]_e$; $[\text{Ca}^{2+}]_e = 0$ і 2 ммоль/л відповідно, [тапсигаргін] = 10 мкмоль/л; * – різниця порівняно з контролем достовірна з $P < 0,05$; *** – з $P < 0,001$, $n = 51$

Fig. 3. Activation of the store-operated Ca^{2+} entry into the secretory cells under the use of thapsigargin: **A** – Ca^{2+} -signals, registered from gland's region (1) and from its 10 cells separately (2); **B** – change of the cytosolic Ca^{2+} content in the secretory cells under the influence of thapsigargin and increase of extracellular $[\text{Ca}^{2+}]_e$; $[\text{Ca}^{2+}]_e = 0$ and 2 mmol/l, [thapsigargin] = 10 $\mu\text{mol/l}$; * – difference is significant compare to the control with $P < 0,05$, *** – with $P < 0,001$, $n = 51$

транзійтно зростав у всіх клітинах лише на 38% (рис. 4). Цей транзійт, на нашу думку, може бути зумовлений входом іонів Ca^{2+} у клітину за рахунок зворотного режиму функціонування $\text{Na}^+ - \text{Ca}^{2+}$ -обмінника, що, як відомо, може активуватися збільшенням позаклітинного Ca^{2+} [1]. Його тривалість становила у середньому $154,2 \pm 7,2$ с ($n = 30$). Швидкості наростання та спадання виявилися між собою майже однаковими і становили $5,3 \pm 0,5$ та $5,3 \times 0,6$ ум. од./с відповідно. Отже, у генерації такого транзійнта бере участь одна і та ж Ca^{2+} -транспортувальна система (наприклад, $\text{Na}^+ - \text{Ca}^{2+}$ -обмінник). Крім того, швидкість його наростання виявилася на 65% меншою ($n = 30$, $P \leq 0,001$) від швидкості наростання транзійнта, спричиненого позаклітинним Ca^{2+} (2 ммоль/л) після обробки залоз іономіцином (рис. 1, В). Це дає нам підстави стверджувати, що висхідна частина цього транзійнта зумовлена активним транспортуванням іонів Ca^{2+} у клітину; ми розглядаємо ці дані як опосередковане підтвердження функціональної активності $\text{Na}^+ - \text{Ca}^{2+}$ -обмінника у плазматичній мембрані секреторних клітин слинних залоз личинки дрозофіли.

Наведені вище дані свідчать, що у секреторних клітинах слинних залоз личинки *Drosophila* наявна система депокерованого входу Ca^{2+} . Цілком можливо, що у депокерованому надходженні Ca^{2+} у ці секреторні клітини важливу роль відіграє трансмембранний білок *Orai*, оскільки попередніми дослідженнями встановлено експресію у них гена *olf186-F* [4].

Рис. 4. Ca^{2+} -індуковане зростання цитозольного Ca^{2+} у секреторних клітинах слинних залоз, інкубованих у безкальцієвому середовищі: **A** – конфокальні фотографії фрагмента залози (а – у контролі; б, в, г – після збільшення позаклітинної $[\text{Ca}^{2+}]_e$); **Б** – Ca^{2+} -сигнали, зареєстровані від цього фрагмента (1) і його 10-ти окремих клітин (2); **В** – зміна вмісту цитозольного Ca^{2+} у секреторних клітинах після збільшення позаклітинної $[\text{Ca}^{2+}]_e$; $[\text{Ca}^{2+}]_e = 0$ і 2 ммоль/л відповідно; *** – різниця порівняно з контролем достовірна з $P < 0,001$, $n = 30$

Fig. 4. Ca^{2+} -induced increase of the cytosolic Ca^{2+} in the secretory cells of salivary glands incubated in the Ca^{2+} -free medium: **A** – confocal images of gland's region (a – in control; б, в, г – after increase of $[\text{Ca}^{2+}]_e$); **Б** – Ca^{2+} -signals, registered from this portion (1) and from its 10 cells separately (2); **В** – change of the cytosolic Ca^{2+} content in the secretory cells after increase of extracellular $[\text{Ca}^{2+}]_e$; $[\text{Ca}^{2+}]_e = 0$ and 2 mmol/l respectively; *** – difference is significant compare to the control with $P < 0,001$, $n = 30$

Тривала стимуляція клітин повинна раніше чи пізніше спричинити вичерпання депонованого у внутрішньоклітинних органелах Ca^{2+} , оскільки підвищення його концентрації у цитозолі спричиняє активацію не лише Ca^{2+} -помпи ендоплазматичного ретикулуму, а й Ca^{2+} -помпи (і Na^+ - Ca^{2+} -обмінника, якщо він там є) плазматичної мембрани. Особливо це стосується секреторних клітин, функціональна активність яких збільшується за рахунок вивільнення депонованого Ca^{2+} , а не надходження його ззовні. Відомо, що протягом глобальних Ca^{2+} -транзєнтів, викликаних секретогогами, така клітина втрачає більше 20% Ca^{2+} , вивільненого з внутрішньоклітинних депо [25]. Для збудливих клітин основним шляхом надходження позаклітинного Ca^{2+} у цитозоль є потенціалкеровані Ca^{2+} -канали, хоча певну роль відіграє і депокерований вхід [22]. Для незбудливих клітин постулюється, що депокерований вхід позаклітинного Ca^{2+} є чи не єдиним шляхом поповнення внутрішньоклітинних депо [20]. Його наявність показана для ацинарних клітин підшлункової залози щурів [11], лінії клітин раку підшлункової залози [5], ацинарних клітин підщелепних залоз мишей [16], привушних і підщелепних залоз людини [14, 15]. Але властивості депокерованих Ca^{2+} -каналів у різних клітинах виявилися різними. Зокрема, депокерований Ca^{2+} -струм (I_{SOC}) через TRPC1-канали ацинарних клітин підщелепних залоз людини за своїми електрофізіологічними характеристиками суттєво відрізняється від депокерованого Ca^{2+} -струму через CRAC-канали (I_{CRAC}), притаманного іншим незбудливим клітинам [13]. Більше того, експресія гена *olf186-F*, який кодує компоненту CRAC-каналу (білок Orai), не може бути однозначним підтвердженням того, що депокерований вхід Ca^{2+} реалізується лише CRAC-каналами. Тому питання про можливий вклад різних компонент у депокероване надходження Ca^{2+} у секреторні клітини слинних залоз личинки *Drosophila* залишається відкритим.

Не зовсім зрозумілим є і те, чому за синхронністю Ca_0^{2+} -індуковані Ca^{2+} -транзєнти у разі спустошення депо іономіцином і тапсигаргіном відрізняються між собою. І причину цього потрібно шукати, спираючись на відмінності дії цих речовин: іономіцин, на відміну від тапсигаргіну, не лише порушує здатність ендоплазматичного ретикулуму депонувати Ca^{2+} , а й спричиняє втрату функціональної цілісності плазматичної мембрани.

Втрата функціональної цілісності плазматичної мембрани унеможлиблює виведення Ca^{2+} з клітини системами активного (Ca^{2+} -помпами) і вторинно-активного (Na^+ - Ca^{2+} -обмінником) транспортування Ca^{2+} . Відповідно, низхідна частина Ca^{2+} -транзєнта у цьому випадку може бути зумовлена лише буферним зв'язуванням Ca^{2+} у цитозолі та залишковим депонуванням на фоні недепозалежної інактивації депокерованих Ca^{2+} -каналів.

У разі застосування тапсигаргіну Ca^{2+} -помпа плазматичної мембрани, активована збільшенням цитозольної концентрації Ca^{2+} , ефективно транспортує його з клітини. Власне, у цьому випадку низхідну частину Ca_0^{2+} -індукованого Ca^{2+} -транзєнта визначають не тільки буферне зв'язування Ca^{2+} у цитозолі та акумулювання у мітохондріях, а й активне транспортування з клітини.

Крім того, у секреторних клітинах слинних залоз личинки *Drosophila* на підставі аналізу змін мембранозв'язаного Ca^{2+} за дії гіперкалієвої деполаризації постулюється наявність потенціалкерованих Ca^{2+} -каналів [2]. Внаслідок активації депокерованих Ca^{2+} -каналів виникає вхідний струм, що має супроводжуватися деполаризацією плазматичної мембрани і, відповідно, активацією потенціалкерованих Ca^{2+} -каналів. Тому потенціалкеровані Ca^{2+} -канали повинні потенціювати ефект депокерованих Ca^{2+} -каналів лише у тих випадках, коли обидві системи транспортування Ca^{2+} наявні у клітині. Це може бути ще однією причиною, чому відрізняються між

собою Ca^{2+} -транзйенти, якi супроводжують активацiю депокерованих Ca^{2+} -каналiв, у рiзних клiтинах слинних залоз. Внаслiдок потенцiювання активацiї потенцiалкерованих i депокерованих Ca^{2+} -каналiв у секреторних клiтинах, у яких наявнi обидвi системи, i виникає, мабуть, швидкий Ca_i^{2+} -iндукований транзйент за використання тапсигаргiну. У випадку, коли потенцiювання вiдсутнє, Ca^{2+} -транзйент є повiльним. При застосуванні iономiцину депокерований вхiд Ca^{2+} потенцiюється, без сумнiву, його надходженням iз позаклiтинного середовища внаслiдок iонофоретичного обмiну. Тому Ca^{2+} -транзйенти в усiх клiтинах у цьому випадку розвивалися синхронно.

I, нарештi, причиною нетранзйентного пiдвищення рiвня цитозольного Ca^{2+} у частинi клiтин за застосування тапсигаргiну є, мабуть, активацiя Na^+ - Ca^{2+} -обмiнника плазматичної мембрани у зворотному режимi внаслiдок зростання електрорушiйної сили транспортування Ca^{2+} .

Звичайно, наведенi вище припущення про причини вiдмiнностей Ca^{2+} -транзйентiв значною мiрою є гiпотетичними i потребувуть експериментального пiдтвердження.

STORE-OPERATED Ca^{2+} -ENTRY INTO THE SECRETORY CELLS OF *Drosophila melanogaster* LARVAL SALIVARY GLANDS

T. I. Chorna^{1,2}, G. Hasan², V. V. Manko¹

¹Ivan Franko National University of Lviv
4, Hrushevskiyi St., Lviv 79005, Ukraine
e-mail: tanya0104@yandex.ru; vvmanko@gmail.com

²National Centre for Biological Sciences,
Tata Institute of Fundamental Research, Bangalore, India

Confocal microscopy enabled the identification of store-operated Ca^{2+} entry in the secretory cells of *Drosophila melanogaster* larval salivary glands, which expresses Ca^{2+} sensor G-CaMP1.6. To release Ca^{2+} from intracellular stores, we used Ca^{2+} ionophore ionomycin and endoplasmic reticulum Ca^{2+} -pump inhibitor thapsigargin. Addition of these compounds to the Ca^{2+} -free medium caused slight and non-transient elevation of the cytosolic Ca^{2+} concentration in the secretory cells. After an increase of Ca^{2+} concentration at 2 mmol/l, a significant increase in cytosolic Ca^{2+} level appeared in both cases. Although under the use of ionomycin, an increase of cytosolic Ca^{2+} was transient in all cases, Ca_i^{2+} -induced Ca^{2+} -transients from different cells of investigated gland's region were synchronous, and determined by activation of store-operated Ca^{2+} entry as well as by its entry from extracellular medium under the ionophoretic exchange. In case of emptying stores by thapsigargin, an increase of extracellular Ca^{2+} concentration induced in part of the cells, fast transients of cytosolic Ca^{2+} , in some part – slow primary transients, which changes by non-transient elevation of cytosolic Ca^{2+} level, and in another part – only non-transient increase of cytosolic Ca^{2+} level. Such differences of Ca_i^{2+} -induced Ca^{2+} -transients in different cells is determined, perhaps, by the fact that their generation involved only store-operated Ca^{2+} -channels as far as other Ca^{2+} -transport systems of plasma membrane and intracellular organelles.

Key words: secretory cells, salivary glands, store-operated Ca^{2+} entry, Ca^{2+} -transients, ionomycin, thapsigargin, *Drosophila melanogaster*, confocal microscopy.

ДЕПОУПРАВЛЯЕМЫЙ ВХОД Ca^{2+} В СЕКРЕТОРНЫЕ КЛЕТКИ СЛЮННЫХ ЖЕЛЕЗ ЛИЧИНКИ *Drosophila melanogaster***Т. И. Чорна^{1,2}, Г. Хасан², В. В. Манько¹**

¹Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Грушевского, 4, Львов 79005, Украина
e-mail: tanya0104@yandex.ru; vvmanko@gmail.com

²Национальный Центр Биологических Наук,
Тата Институт Фундаментальных Исследований, г. Бангалор, Индия

С использованием конфокальной микроскопии зарегистрирован депоуправляемый вход Ca^{2+} в секреторные клетки слюнных желез личинки линии *Drosophila melanogaster*, которая селективно экспрессирует Ca^{2+} -сенсор G-CaMP1.6. Для высвобождения ионов Ca^{2+} из внутриклеточных депо использовали Ca^{2+} -ионофор иономицин и блокатор Ca^{2+} -помпы эндоплазматического ретикулума тапсигаргин. Добавление этих веществ к безкальциевой среде вызывало незначительное и нетранзиентное возрастание концентрации цитозольного Ca^{2+} в секреторных клетках. Вследствие повышения внеклеточной концентрации Ca^{2+} к 2 ммоль/л происходило значительное возрастание уровня цитозольного Ca^{2+} в обеих случаях. При использовании иономицина возрастание цитозольного Ca^{2+} во всех случаях было транзитным, причем Ca_e^{2+} -индуцированные Ca^{2+} -транзиенты от разных клеток фрагмента железы были синхронными и обусловлены, очевидно, как активацией депоуправляемого входа Ca^{2+} , так и его поступлением из внеклеточной среды вследствие ионофоретического обмена. В случае опустошения депо тапсигаргином повышение внеклеточной концентрации Ca^{2+} у части клеток вызывало быстрые транзиенты цитозоли Ca^{2+} , у части – медленные транзиенты, которые сменялись нетранзиентным возрастанием уровня цитозольного Ca^{2+} , а у части – только нетранзиентное возрастание уровня цитозольного Ca^{2+} . Такие отличия Ca_e^{2+} -индуцированных Ca^{2+} -транзиентов в разных клетках при использовании тапсигаргина обусловлены, наверное, тем, что в их генерации участвуют не только депоуправляемые Ca^{2+} -каналы, но и другие Ca^{2+} -транспортные системы плазматической мембраны и внутриклеточных органелл.

Ключевые слова: секреторные клетки, слюнные железы, депоуправляемый вход Ca^{2+} , Ca^{2+} -транзиенты, иономицин, тапсигаргин, *Drosophila melanogaster*, конфокальная микроскопия.

1. Манько В.В. Методологічні підходи до дослідження Na^+ - Ca^{2+} -обміну в екзокринних секреторних клітинах. **Укр. біохім. журн**, 2006; 78(1): 43–62.
2. Чорна Т.І., Манько В.В., Клевець М.Ю. Ідентифікація потенціалокерованого входу Ca^{2+} у секреторні клітини слинних залоз личинки *Drosophila melanogaster*. **Експерим. та клініч. фізіологія і біохімія**, 2007; 2: 29–34.
3. Broad L.M., Braun F.J., Lievreumont J.P. et al. Role of the phospholipase C-inositol 1,4,5-trisphosphate pathway in calcium release-activated calcium current and capacitative calcium entry. **J. Biol. Chem**, 2001; 276(19): 15945–15952.
4. Chorna T.I., Hasan G., Man'ko V.V., Klevets M. Yu. Genes expression of calcium signaling molecules in salivary glands of *Drosophila melanogaster* larvae. **Укр. біохім. журн**, 2009; 81(1): 39–42.
5. Chvanov M., Walsh C.M., Haynes L.P. et al. ATP depletion induces translocation of STIM1 to puncta and formation of STIM1-ORAI1 clusters: translocation and re-translocation of STIM1 does not require ATP. **Pflugers Arch**, 2008; 457(2): 505–517.

6. Erdahl W.L., Chapman C.J., Taylor R.W. et al. Effect of pH conditions on Ca²⁺ transport catalyzed by ionophores A23187, 4-BrA23187, and ionomycin suggest problems with common applications of these compounds in biological systems. **Biophys. J**, 1994; 66: 1678–1693.
7. Feske S., Gwack Y., Prakriya M. et al. A mutation in Orai1 causes immune deficiency by abrogating CRAC channel function. **Nature**, 2006; 441: 179–185.
8. Glitsch M.D., Bakowski D., Parekh A.B. Store-operated Ca²⁺ entry depends on mitochondrial Ca²⁺ uptake. **EMBO J**, 2002; 21(24): 6744–6754.
9. Gwack Y., Srikanth S., Feske S. et al. Biochemical and functional characterization of Orai1-family proteins. **J. Biol. Chem**, 2007; 282(22): 16232–16243.
10. Krause E., Pfeiffer F., Schmid A., Schulz I. Depletion of intracellular calcium stores activates a calcium conducting nonselective cation current in mouse pancreatic acinar cells. **J. Biol. Chem**, 1996; 271(51): 32523–32528.
11. Mogami H., Nakano K., Tepikin A.V., Petersen O.H. Ca²⁺ flow via tunnels in polarized cells: recharging of apical Ca²⁺ stores by focal Ca²⁺ entry through basal membrane patch. **Cell**, 1997; 88: 49–55.
12. Liou J., Kim M.L., Heo W.D. et al. STIM is a Ca²⁺ sensor essential for Ca²⁺-store-depletion-triggered Ca²⁺ influx. **Curr. Biol**, 2005; 15: 1235–1241.
13. Liu X., O'Connell A., Ambudkar I.S. Ca²⁺-dependent inactivation of a store-operated Ca²⁺ current in human submandibular gland cells. Role of a staurosporine-sensitive protein kinase and intracellular Ca²⁺ pump. **J. Biol. Chem**, 1998; 273: 33295–33304.
14. Liu X., Liao D., Ambudkar I.S. Distinct mechanisms of [Ca²⁺]_i oscillations in HSY and HSG cells: role of Ca²⁺ influx and internal Ca²⁺ store recycling. **J. Membrane Biol**, 2001; 181: 185–193.
15. Liu X., Groschner K., Ambudkar I.S. Distinct Ca²⁺-permeable cation currents are activated by internal Ca²⁺-store depletion in RBL-2H3 cells and human salivary gland cells, HSG and HSY. **J. Membrane Biol**, 2004; 200: 93–104.
16. Liu X., Cheng K.T., Bandyopadhyay B.C. et al. Attenuation of store-operated Ca²⁺ current impairs salivary gland fluid secretion in TRPC1(-/-) mice. **PNAS**, 2007; 104(44): 17542–17547.
17. Nakai J., Ohkura M., Imoto K. A high signal-to-noise Ca²⁺ probe composed of a single green fluorescent protein. **Nature Biotech**, 2001; 19: 137–141.
18. Ohkura M., Matsuzaki M., Kasai H. Genetically encoded bright Ca²⁺ probe applicable for dynamic Ca²⁺ imaging of dendritic spines. **Anal. Chem**, 2005; 77: 5861–5869.
19. Parekh A.B., Penner R. Store depletion and calcium influx. **Physiol. Rev**, 1997; 77: 901–930.
20. Parekh A.B., Putney J.W. Jr. Store operated calcium channels. **Physiol. Rev**, 2005; 85: 757–810.
21. Prakriya M., Feske S., Gwack Y. et al. Orai1 is an essential pore subunit of the CRAC channel. **Nature**, 2006; 443: 230–233.
22. Putney J.W. Jr. Capacitative calcium entry in the nervous system. **Cell Calcium**, 2003; 34: 339–344.
23. Putney J.W. Jr. New molecular players in capacitative Ca²⁺ entry. **J. Cell Sci**, 2007; 120(12): 1959–1965.
24. Roos J., DiGregorio P.J., Yeromin A.V. et al. STIM1, an essential and conserved component of store-operated Ca²⁺ channel function. **JCB**, 2005; 169(3): 435–445.
25. Tepikin A. V., Voronina S. G., Gallacher D. V. et al. Pulsatile Ca²⁺ extrusion from single pancreatic acinar cells during receptor-activated cytosolic Ca²⁺ spiking // **J. Biol. Chem**, 1992. Vol. 267. P. 14073–14076.
26. Yeromin A. V., Zhang S. L., Jiang W. et al. Molecular identification of the CRAC channel by altered ion selectivity in a mutant of Orai. **Nature**, 2006; 443: 226–229.

Одержано: 16.02.2009